

УДК 376-056.2/.3+159.922.76

DOI 10.32626/2413-2578.2021-18.5-18

О.Б. Бєлова

alena.bielova77@gmail.com

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-6162-4106>

Web of Science Researcher ID AAG-8468-2021

Scopus Author ID: 57217044658

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В ОСВІТІ ОСІБ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Відомості про автора: Бєлова Олена Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: психологія осіб з порушеннями мовлення; мовленнєва готовність до школи дітей з логопатологією. E-mail: alena.bielova77@gmail.com

Contact: Bielova Olena Borysivna, PhD in of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Speech Therapy and Special Techniques of Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamyanets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: features of the development of cognitive and emotional-volitional spheres of children with speech disorders; speech activity of children with speech disorders. alena.bielova77@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей: 1. **Bielova O.** (2019). Patterning types of aggressive behaviour of primary school children with speech disorders. *SPECIAL EDUCATION*. Vol 2, No 40 (Scopus). 2. **Bielova O.** (2020). Theoretical substantiation of readiness for education of children of senior preschool age. *The IV th International scientific and practical conference «Integration of scientific bases into practice»*. Stockholm, Sweden P. 263–267. 3. **Bielova O.** (2021). Modern view of speech readiness for school of children of older preschool age with typical psychophysical development and disorders. 2021 *Scientific Journal. ScienceRice: Pedagogical Education. Kharrkiv: SPC PC Technology center*, № 1 (40) P. 31–36.

Белова О.Б. Историчне становлення інтеграції в освіті осіб із особливими освітніми потребами в зарубіжній та вітчизняній практиці. У науковому дослідженні здійснено теоретико-історичний аналіз інтеграції в освіті дітей з особливими освітніми потребами. Метою дослідження є вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо інтеграції в освіті дітей з особливими освітніми потребами. Визначено, що інтеграція в галузі освіти була започаткована в європейських країнах в XVIII ст.; з кінця XIX ст. і на початку XX ст. в цих державах на законодавчому рівні відкриваються допоміжні класи та школи для осіб із особливими освітніми потребами; у цей період у пострадянському просторі визначаються базові принципи інтеграційно-педагогічного напрямку; у середині XX ст. в країнах Європи створюються організації, які стають на захист прав людини, приділяється значна увага освітнім проблемам осіб з обмеженими можливостями; визначено, що допомога сиротам та людям з психофізичними порушеннями в нашій країні почала здійснюватись ще у X ст.; у XV–XVIII ст. розпочинають діяльність установи для утримання та навчання осіб із особливими освітніми потребами; у XIX ст. відкриваються перші спеціальні заклади, і їх кількість кожного року збільшується; з кінця XX ст. й по сьогодні відбувається усвідомлення суспільством освітніх проблем людей з особливими освітніми потребами, починають функціонувати реабілітаційні центри, громадські організації, приділяється увага ранній діагностиці та корекції; на державному рівні в освіті здійснюється інтегроване та інклюзивне впровадження.

Ключові слова: інтеграція, інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, моделі інтеграції, інтеграція в освіті.

Белова О.Б. Историческое становление интеграции в образовании лиц с особыми потребностями в зарубежной и отечественной практике. В научном исследовании осуществлен теоретико-исторический анализ интеграции в образовании детей с особыми образовательными потребностями. Целью исследования является изучение зарубежного и отечественного опыта интеграции в образовании детей с особыми образовательными потребностями. Определено, что интеграция в области образования была начата в европейских странах в XVIII ст.; с конца XIX ст. и в начале XX ст. в этих государствах на законодательном уровне открываются вспомогательные классы и школы для лиц с особыми потребностями; В этот период в постсоветском пространстве определяются базовые

принципы интеграционно-педагогического направления; в середине XX в. создаются организации, которые встают на защиту прав человека, уделяют большое внимание образовательным проблемам лиц с ограниченными возможностями; определено, что помощь сиротам и людям с психофизическими нарушениями в нашей стране начало осуществляться еще в X веке; в XV–XVIII вв. начинают деятельность учреждения по содержанию и обучению лиц с особыми образовательными потребностями; в XIX веке открываются первые специальные заведения, и их количество ежегодно увеличивается; с конца XX в. и по настоящее время происходит осознание обществом образовательных проблем людей с особыми образовательными потребностями, начинают функционировать реабилитационные центры, общественные организации, уделяется внимание ранней диагностике и коррекции; на государственном уровне в образовании осуществляется интегрированное и инклюзивное внедрение.

Ключевые слова: интеграция, инклюзия, дети с особыми образовательными потребностями, модели интеграции, интеграция в образовании.

Bielova O. The historical formation of integration in the education of persons with special educational needs in the world and domestic practice. The scientific-historical analysis of integration in the education of children with special educational needs is carried out in the scientific research. The study aims to study the world and domestic experience in the integration of children with special educational needs. The task of the study is the theoretical analysis and systematization of information on the study of problematic issues, namely: the disclosure of the stages of restructuring of conceptual educational positions; justification of the term – "integration"; study of the historical world experience of integration of persons with disabilities in education; analysis of the process of formation in our country of integration of people with disabilities into the educational space. It is determined that integration in the field of education was initiated in European countries in the XVIII century; from the end of the XIX century and in the early twentieth century in these states, auxiliary classes and schools for people with special educational needs are opened at the legislative level; during this period in the post-Soviet space the basic principles of the integration-pedagogical direction are determined; in the middle of the XX century organizations are being set up to defend human rights and pay considerable attention to the educational problems of people

with disabilities; it is determined that assistance to orphans and people with psychophysical disorders in our country began in the tenth century; in the XV-XVIII centuries start the activities of the institution for the maintenance and training of persons with special educational needs; in the XIX century the first special institutions were opened, and their number increased every year; from the end of the twentieth century to this day, society is becoming aware of the educational issues of people with special educational needs, rehabilitation centers and public organizations are beginning to function, and attention is being paid to early diagnosis and correction; at the state level, integrated and inclusive implementation is carried out in education. It is determined that integrated learning has promising mechanisms for improving the system of education and the upbringing of children with special educational needs, which can complement the technologies of inclusive education.

Keywords: integration, inclusion, children with special educational needs, models of integration, integration in education.

Постановка проблеми. Концепція навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами під впливом соціально-економічних та політичних умов історично зазнавала змін. Інтегративне навчання передбачає забезпечення доступності звичайної освітньої програми для осіб із особливими потребами, адаптацію дітей до загально-визначених умов. У той час, коли інклюзивне навчання, що останнім часом активно впроваджується в освіту, здійснює перебудову освітньої системи саме до потреб дитини (розробляються різні освітні програми). Теоретичне обґрунтування зарубіжних та вітчизняних наукових джерел розкидає історичну періодизацію інтеграції осіб із особливими освітніми потребами в соціально обумовлені освітні умови. Відповідно завданням наукового дослідження стає теоретичний аналіз та систематизація інформації щодо вивчення проблемних питань, а саме: розкриття етапів перебудови концептуальних освітніх позицій; обґрунтування терміну – «інтеграція»; вивчення історичного світового досвіду інтеграції осіб з обмеженими можливостями в освіті; аналіз процесу становлення у нашій країні інтеграції осіб з обмеженими можливостями в загальноосвітній простір.

Аналіз останніх досліджень. Проблемні питання щодо інтеграційної освіти в європейських та інших країнах їх педагогічний досвід та наукові дослідження у галузі спеціальної освіти були висвітлено у різних наукових публікаціях (Л. Аксенова,

Б. Архіпов, Е. Леонгард, Н. Краснова, Ф. Ратнер, А. Юсупов,); вивчалось питання впровадження інтеграції та інклюзивної освіти в Україні та за кордоном (А. Арендарук); описана історія інтеграції в Україні (В. Бондар, В.Засенко); аспекти інтеграції в змісті освіти (О. Вознюк, В. Синьов, Н. Spencer-Oatey, D. Dauber, та ін.); обґрунтовувались педагогічні основи інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освіті (І. Іванова, А. Колупаєва, В. Тарасун та ін.); підготовка дошкільників із особливими можливостями до інтегрованого навчання (Т. Белкова, В.Сводина); основні підходи до впровадження інклюзивної форми навчання дітей з особливими освітніми потребами (В. Синьов, В. Бондар, В. Золотоверх).

Мета дослідження – вивчення світового та вітчизняного досвіду щодо інтеграції в освіті дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці умовно виділяють такі етапи перебудови концептуальних освітніх позицій як: «*медична модель*» – сегрегація, сприйняття осіб з особливими освітніми потребами як хворих та недієздатних, котрі потребують стаціонарного лікування в спеціальних медичних установах; «*модель нормалізації*» – інтеграція, включення дітей із особливими освітніми потребами до загального освітнього середовища. У якому вони пристосовуються до стандартних навчальних умов, соціалізуються зі своїми однолітками, з типовим психофізичним розвитком. Також активно використовується такий метод навчання, як «*мейстрімінг*» – позакласна форма спілкування між усіма дітьми; «*соціальна модель*» – інклюзія, адаптація умов освітнього середовища до можливостей дитини з особливими освітніми потребами [2; 13].

У перекладі з латинської мови «*інтеграція*» – (integer – цілий; integrate – доповнювати) – це процес об'єднання менших компонентів у єдиний цілісний механізм, який функціонує як якісне нове утворення на основі спільної мети, діяльності, взаємної згоди [6; 18; 24]. У словнику української мови, філософському енциклопедичному словнику, енциклопедії освіти «інтеграція» визначається як «...об'єднування чого-небудь (різномірних частин і елементів) у єдине ціле» [21, с. 35; 23, с. 210; 9].

Історичний шлях освітньої інтеграції. Інтеграційний підхід до навчання та виховання в галузі педагогіки започаткований у XVIII ст. такими видатними педагогами-новаторами, як Ж. Пейрега, котрий навчає глухонімих дітей чути близьке оточення, розвиває їхнє мовлення;

І. Песталоцці, який приділяє увагу навчанню дітей-сиріт і дітей-інвалідів; J. Itard в основі виховного методу вбачає розвиток у дітей з особливими потребами сенсорних, інтелектуальних та афективних функцій.

Найбільший науковий інтерес до навчальних проблем дітей з особливими освітніми потребами припадає на ХІХ ст., зокрема, E. Seguin продовжує роботу своїх наставників (J. Pereira, J. Itard) і створює систему «фізіологічного виховання» – навчання і тренування сенсорно-моторних функцій. Його праці згодом стануть фундаментом навчально-виховної системи США, а також основою для створення методу «наукової педагогіки» М. Монтесорі [18, с. 6–10].

Практична реалізація наукових проєктів починається з другої половини ХІХ ст. дітей із особливими освітніми потребами поступово забезпечують додатковими уроками, відкривають допоміжні класи, а згодом і школи (в Норвегії, Швеції, Німеччині та ін.). На законодавчому рівні змінюється їхній статус, інтенсивно впроваджується спеціальна освіта для дітей із сенсорними та інтелектуальними порушеннями, а саме: *Закон (акт) про обов'язкове навчання глухих, слабочуючих* – Данія (1817), Саксонія (1873), Норвегія (1881), Швеція (1892), Англія (1893), Пруссія (1900), Нідерланди (1920), Італія (1923); *Закон про обов'язкове навчання сліпих* – Саксонія (1873), Англія (1893), Швеція (1896), Пруссія (1900), Нідерланди (1920); *Закон про обов'язкове навчання дітей з інтелектуальними порушеннями* – Саксонія (1873), Норвегія (1881), Швеція (1887), Англія (1899), Пруссія (1900), Бельгія (1914), Нідерланди (1920); *Закон про відкриття спеціальних шкіл* – Пруссія (1892), Франція (1909) [1; 14; 18, с. 9–11].

Водночас на пострадянському просторі також відбуваються значні зрушення в педагогічній системі, а саме: вчені Г. Трошин, В. Кащенко та інші надають великого значення процесу інтеграції дітей із особливими освітніми потребами в навчальне середовище дітей з типовим психофізичним розвитком.

Зокрема, Г. Трошин, а пізніше й В. Кащенко обґрунтовують базові принципи інтеграційно-педагогічного напрямку: взаємозв'язок між медико-психологічним та педагогічним підходами; міжпредметні зв'язки, тобто орієнтація на життєві ситуації та досвід; урахування потенціалу дитини; індивідуалізація навчання (ґрунтується на інтересах дитини); надання переваги трудовому навчанню (опора на наочність); розвиток творчої самостійності [18, с. 12 – 14; 11].

Варто відзначити, що вчений-педагог В. Кашенко (1929) – противник соціальної ізоляції дітей із особливими освітніми потребами, тому дитячому колективові він надає особливого значення. Відстоюючи позицію інтеграційної педагогіки, влучно зауважував, що «...шляхом розумного виховання дитину з психофізичними вадами можна виправити, але погане, або нерозумне виховання здатне спотворити навіть абсолютно нормальну дитину» [11, с.5].

На початку ХХ ст. найвідоміші науковці (М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, О. Лазурский, О. Лурія та ін.) змінюють погляд на інтеграційний підхід у педагогіці. Зокрема, Л. Виготський (1983) наголошує, що проблема інтеграції походить не лише зі школи, але й із сім'ї дитини. Помилки у вихованні дітей з особливими освітніми потребами можуть призвести до більшої їх соціальної ізоляції. Він зазначає, що «... підвищена доза уваги й жалості родини до такої категорії дітей ще більше огороджують та відділяють їх від оточуючого світу...» [7, с.62]. Вчений пропонує сприяти інтеграції дитини в соціум на ранніх стадіях розвитку, починаючи з сім'ї. Надалі для інтегрування в колектив необхідно починати з групи однолітків із типовим психофізичним розвитком.

Великого значення у цей період набуває інтеграційна діяльність у європейських країнах, зокрема, учений, лікар і педагог Н. Hanselmann засновує лікувальну педагогіку, яка є актуальною й досі. Також змінює погляди на виховання та навчання дітей італійська освітянка М. Монтессорі, котра зауважує, що штучна ізоляція (за віком, статтю, хворобами тощо) перешкоджає розвитку соціального почуття і породжує «зздрість, ненависть або приниження» слабких і «зарозумілість» сильних [8, с. 380; 18, с. 18].

У середині ХХ ст. після військових подій у світі істотно змінюються погляди щодо цінності життя та свободи людини. Створюються організації, які стають на захист прав людини (Організація Об'єднаних Націй (1945), Загальна декларація прав людини (1948), Женевські конвенції (1945–1949)). Паралельно велика увага починає приділятися особам, котрі мають психофізичні та інтелектуальні порушення. Зокрема, Генеральною Асамблеєю ООН (1959) прийнята Декларація прав дитини, пізніше в Женеві (1960) на Міжнародній конференції з питань народного навчання затверджено Конвенцію про боротьбу з дискримінацією у сферах освіти. Ключовим моментом стає отримання дітьми із особливими освітніми потребами права на освіту в спеціальних навчальних закладах та звичайних

школах серед однолітків із типовим розвитком. Згодом у Декларації ООН про права інвалідів (1975) запропоновано тлумачення до терміна «інвалід», що змінює уявлення суспільства щодо можливостей осіб із психофізичними та розумовими порушеннями. На Всесвітньому конгресі Міжнародної ліги суспільств (1978) зніційований принцип активної інтеграції та нормалізації аномальних дітей. А 1979 рік оголошений Міжнародним роком дитини [1; 18, с. 20–22].

Кінець ХХ ст. вирізняється суспільною усвідомленістю щодо інтеграційної значущості в освіті для дітей із особливими освітніми потребами (США, Швеція, Данія, Італія та ін.). 1989 року вдосконалюється Конвенція про права дитини, у документі висвітлюється основні вимоги щодо захисту та прав дітей: виживання, розвиток, захист і забезпечення активної участі в житті суспільства [18, с. 23].

Становлення системи спеціальної освіти в Україні розглянуто в працях В. Бондаря, В. Засенка, В. Золотоверх, Л. Одинченко, В.Синьова, М. Супруна, О. Таранченко, С. Федоренко та ін. Вітчизняними науковцями представлений історичний досвід турботливого та милосердного ставлення до осіб із особливими освітніми потребами ще з часів Київської Русі, зокрема виховання та навчання при церквах, будівництва притулків і виховних будинків.

Історичні літописи доводять, що в Х ст. київський князь Володимир видає указ, за яким уся відповідальність за опіку, освіту та навчання окремих ремесел осиротілих, хворих та з психофізичними порушеннями дітей лежить на церкві та монастирі. XV–XVIII ст. характеризується збільшенням кількості притулків, сирітських будинків, шпиталів, будинків для важкохворих та невиліковних. У ХІХ ст. відкриваються перші спеціальні заклади для дітей з інтелектуальними порушеннями в приміщеннях психіатричної лікарні (Харків (1834); починають функціонувати професійно-технічні училища для навчання сліпих (Львів (1848), Київ (1884), Кам'янець-Подільський (1885), Харків, Одеса (1887), Чернігів (1892), а також глухих дітей (Одеса (1843), Харків (1869) та ін.). На початку ХХ ст. з'являється дефектологічна освіта в галузі педагогічних наук. І. Сікорський засновує в Києві Лікувально-педагогічний інститут для дітей з інтелектуальними порушеннями (1904), а в Харкові на базі училища відкривається допоміжний клас для цієї категорії дітей (1915). Згодом таких закладів в Україні стає більше [4, с. 25-37].

Реалізація міжнародних угод щодо «Прав інвалідів» у нашій країні стає можливою лише в дев'яностих роках і пов'язано зі здобуттям незалежності. Після надання юридичної сили документам та їх затвердження органами державної влади починається новий етап у розвитку спеціальної освіти. 1994 році в Іспанії Всесвітня конференція (300 учасників, котрі представляють 92 уряди і 25 організацій у співпраці з ЮНЕСКО) приймає Саламанську декларацію, яка має особливе значення для європейських держав і, звісно, для України. Це фундаментальний міжнародний документ, який розширює межі інклюзивної освіти в соціальній та економічній політиці. 2000 року набуває чималого значення Декларція Декарська, 2006 року – Конвенція про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН щодо прав інвалідів (ратифікована в Україні 2009 року), 2008 р. – Резолюція ЮНЕСКО та низка інших міжнародних документів, що спрямовані на захист освітніх прав осіб із особливими потребами і змінюють суспільне ставлення до цієї категорії людей саме на державному рівні [15, с. 8–9; 19; 25].

Вітчизняні наукові дослідження, практичний досвід у галузі спеціальної освіти змінюють розуміння процесу навчання та виховання осіб із особливими потребами. У країні відбувається суспільне усвідомлення проблеми: починають функціонувати реабілітаційні центри; активну участь у житті людей із психофізичними та інтелектуальними порушеннями беруть громадські організації; велика увага приділяється ранній діагностиці та корекції; на державному рівні в освітній простір здійснюється інтегроване та інклюзивне впровадження.

Термін «інтеграція» починає широко використовуватись у психолого-педагогічних наукових галузях: аспекти інтеграції розглядаються в змісті освіти (М. Арцишевська, В. Бондар, В. Золотоверх, О. Вознюк, В.Синьов, П. Таланчук, та ін.); вивчаються педагогічні основи інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади (І. Іванова, А. Колупасва, П. Таланчук, В. Тарасун та ін.); виділяються суттєві проблеми процесу інтеграції (А. Мігалуш та ін.); активізується інтерес до дидактичної інтеграції в системі вищої (Т. Івашкова, Н. Пахомова та ін.), середньої, початкової (М. Іванчук та ін.) й дошкільної (Т. Белкова та ін.) освіти тощо [3; 10; 12; 16; 17; 22].

Наприкінці минулого століття інтенсивно розвивається інклюзивний напрям в освіті. Під час інклюзивного навчання

необхідна адаптація системи до потреб дитини, тобто створення і підтримка умов для спільного навчання дітей із особливими потребами з їхніми однолітками, що мають типовий психофізичний розвиток, за різними освітніми програмами. А інтегративне навчання передбачає забезпечення доступності звичайної освітньої програми для учнів із особливими потребами.

В. Синьов, В. Бондар висвітлюють важливість освітньої інтеграції дітей та дорослих з порушеннями психофізичного розвитку. Вчені розглядають категорію дітей з інтелектуальними порушеннями, зауважуючи, що саме їм найважче дається адаптація до суспільно-визнаних умов. Інтелектуальні порушення перешкоджають досягати стандартно визначених освітніх норм у суспільстві. Це зобов'язує до пошуку особливих підходів в управлінні процесами розвитку і соціалізації цієї категорії осіб. Тому з позиції авторів виникає потреба у визначенні мети, змісту, принципів, методів та прийомів, організаційних форм навчання, виховання розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями як складової їхньої освіти в різних видах освітньої інтеграції [20, с. 3-10].

Науковці В. Бондар і В. Золотоверх (2019) зауважують, що інтегроване навчання дітей із особливими освітніми потребами може стати альтернативною формою інклюзії. Освітня інтеграція передбачає складний, цілеспрямований процес навчання дітей із особливими освітніми потребами в системі диференційованих груп у дошкільних, повних загальних середніх та ін. закладах освіти; формування інтелектуальних якостей і способів діяльності; залучення дітей до середовища однолітків із типовим психофізичним розвитком; забезпечення доступними формами навчання, враховуючи їхні психофізіологічні та розумові можливості [5].

Висновки. Аналіз наукових джерел дозволяє зробити відповідні висновки.

1. Проаналізовано етапи перебудови концептуальних освітніх позицій: *«медична модель»* або сегрегація – сприйняття осіб з особливими освітніми потребами як хворих та недієздатних; *«модель нормалізації»* – включення дітей із особливими можливостями до загального освітнього середовища; *«мейстрімінг»* – позакласна форма спілкування між усіма дітьми; *«соціальна модель»* – інклюзія, адаптація умов освітнього середовища до можливостей дитини з особливими освітніми потребами.

2. Обґрунтовано термін «інтеграція», який розкриває процес об'єднання менших компонентів у єдиний цілісний механізм, що функціонує як якісне нове утворення на основі спільної мети, діяльності, взаємної згоди.

3. Визначено історичний шлях розвитку інтеграції в освітньої політиці в європейських держав та в Україні зокрема. Так, інтеграція в галузі педагогіки започаткована в Європі в XVIII ст.; з кінця XIX ст. і на початку XX ст. в європейських країнах на законодавчому рівні відкриваються допоміжні класи та школи для осіб з особливими освітніми потребами; у пострадянському просторі визначаються базові принципи інтеграційно-педагогічного напрямку; у середині XX ст. в країнах Європи створюються організації, які стають на захист прав людини, приділяється значна увага освітнім проблемам осіб з психофізичними порушеннями.

4. Розкрито, що в нашій країні допомога сиротам та людям з психофізичними порушеннями почала здійснюватись ще у X ст.; у XV–XVIII ст. розпочинають діяльність установи для утримання та навчання осіб із особливими психофізичними можливостями; у XIX ст. відкриваються перші спеціальні заклади, і їх кількість кожного року збільшується; з кінця XX ст. й по сьогодні відбувається усвідомлення суспільством освітніх проблем людей з особливими освітніми потребами, починають функціонувати реабілітаційні центри, громадські організації, приділяється увага ранній діагностиці та корекції; на державному рівні в освіті здійснюється інтегроване та інклюзивне впровадження. Інтегроване навчання має перспективні механізми щодо вдосконалення системи навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, котрі можуть доповнювати технології інклюзивної освіти.

Перспективою подальших досліджень є вивчення мовленнєвої готовності дітей з логопатологією до умов інтегрованого навчання.

Бібліографія

1. Аксенова Л.И., Архіпов Б.А., Белякова Л.И. и др. (2000). *Спеціальна педагогіка.* Москва. 400 с. **2. Арендарук А.О. (2013).** Досвід впровадження інтеграції та інклюзивної освіти в Україні та за кордоном. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка.* С.11–14. **3. Белкова Т.О. (2015).** Підготовка дошкільників із ДЦП до інтегрованого навчання засобами самостійних занять фізичними вправами в умовах реабілітаційного центру. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Зб. наук. праць.* № 12(14). С. 86-98. **4. Бондар В.І., Засенко В.В. (2006).** Дефектологія. *Енциклопедія Сучасної України. НАН України, НТШ.* Київ: Інститут

енциклопедичних досліджень НАН України, URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23856. **5. Бондар В.І., Золотоверх В.В.** (2019). Основні підходи до впровадження інклюзивної форми навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивне та інтегроване навчання: стан, проблеми і перспективи: зб.наук. праць*. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; «Мітра», С. 28-31.

6. Вознюк О.В. (2013). Знаннєва інтеграція як основа інтердисциплінарності педагогіки. *Interdyscyplinarnosc pedagogiki i jej subdyscypliny / pod red. Z. Szaroty, F. Szioska*. Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologi Eksploatacji, С. 707-717.

7. Выготский Л.С. (1983). Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.5. Основы дефектологии / под ред. Т.А. Власовой. Москва.

8. Галагузова М.А. (2000). *История социальной педагогики*. Москва.

9. Енциклопедія освіти (2008) / під ред. В.Г. Кремень / Акад. пед. наук України. Київ: Юрінком. Інтер, 1040 с.

10. Іванова І.Б. (2011). Наукові передумови розробки моделей інтеграції людей з особливими потребами у вищому навчальному закладі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Зб. наук. праць. 8(10). С. 2-6.

11. Кащенко В.П., Мурашев Г.В. (1929). *Исключительные дети: Их изучение и воспитание*. Вступ. ст. Н.А.Семашко. 2-е изд. Москва.

12. Колупаєва А.А. (2007). Педагогічні основи інтеграції школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ: Педагогічна думка. 458 с.

13. Леонгард Э.И., Краснов, Н.А., Пирожник Н.Т., Прудникова М.С. (2010). Инклюзивное образование в различных условиях интеграции. *Инклюзивное образование*. Вип.1. С.139-149.

14. Мальцева Е. (1915). К вопросу о воспитании и обучении ненормальных детей за границей и в России. *Русская школа*. № 4. С.37.

15. Миронова С.П. (2020). *Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах*. Тернопіль: Астон. 176 с.

16. Мігалуш А.О. (2009). Інклюзивна освіта та супровід навчання і виховання – основа інтеграції в суспільство людей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Зб. наук. праць. № 6(8). С. 15-23.

17. Пахомова Н.Г. (2013). Інтеграція як провідна тенденція розвитку суспільства та освіти: історико-педагогічний аспект. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип.11. С. 250-254.

18. Ратнер Ф.Л., Юсупов А.Ю. (2006). *Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей*. Москва: ВЛАДОС, 112 с.

19. Сводина В.Н. (1998). Интегрированное воспитание дошкольников с нарушением слуха. *Дефектология*. №6. С. 38-41.

20. Синьов В.М., Бондар В.І. (2015). Освітня інтеграція учнів з

інтелектуальними порушеннями. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 398 с. **21. Словник української мови.** (1970-1980). АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, Т.4. с.35. **22. Тарасун В.В.** (2000). Інтеграція дітей з особливими потребами в активне життя суспільства. *Дефектологія.* № 1. С.21-27. **23. Философский энциклопедический словарь** (1983) / под ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.Н. Ковалев, В.Г. Панов\ Москва: Советская энциклопедия, С.210. **24. Spencer-Oatey, H. Dauber, D.** (2019). What Is Integration and Why Is It Important for Internationalization? A Multidisciplinary Review. *Journal of Studies in International Education.* Vol 23, Issue 5. P. 515-534 <https://doi.org/10.1177/1028315319842346>. **25. UNESCO** (1994). The Salamanca statement and framework for action on special needs education. World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June.

References

1. Aksenova L.I., Arkhipov B.A, Belyakova, L.I. and others. (2000). Special pedagogy. Moscow. 400 s. **2. Arendaruk A.O.** (2013). Experience in implementing integration and inclusive education in Ukraine and abroad. *Scientific journal. Corrective pedagogy.* P.11–14. **3. Belkova T.O.** (2015). Preparation of preschoolers with cerebral palsy for integrated learning by means of independent physical exercises in the rehabilitation center. *Current issues of education and upbringing of people with special needs. Coll. Science. work.* № 12 (14). P. 86–98. **4. Bondar V.I., Zasenko V.V.** (2006). Defectology. Encyclopedia of Modern Ukraine. *NAS of Ukraine, NTSh.* Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23856. **5. Bondar V.I, Zolotoverkh V.V.** (2019). The main approaches to the introduction of inclusive education for children with special educational needs. *Inclusive and integrated learning: state, problems and prospects: collection of sciences. work.* Kharkiv: KhNPU named after GS Frying Pan; Mitra, P. 28–31. **6. Voznyuk O.V.** (2013). Cognitive integration as a basis for interdisciplinarity of pedagogy. *Interdyscyplinarnosc pedagogiki i jej subdyscypliny* / pod red. Z. Szaroty, F. Szioska. Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologi Eksploatacji, P.707-717. **7. Vygotsky L.S.** (1983). Collection of works: In 6 volumes Vol.5. Fundamentals of Defectology / Ed. AND. Власовой. Moscow. **8. Galaguzova M.A.** (2000). History of social pedagogy. Moscow. **9. Encyclopedia of Education** (2008) / goal editor V.G. Kremen / Acad. ped. Sciences of Ukraine. Kyiv: Yurinkom. Inter, 1040 p. **10. Ivanova I.B.** (2011). Scientific preconditions for the development of models for the integration of people with special

needs in higher education. *Current issues of education and upbringing of people with special needs. Coll. Science. work.* 8 (10). P.2-6. **11. Kashchenko V.P., Murashev G.V.** (1929). Exceptional children: Their study and upbringing. Introduction. Art. N.A. Semashko. 2nd ed. Moscow. **12. Kolupaeva A.A.** (2007). Pedagogical bases of integration of schoolboys with features of psychophysical development in global educational institutions: monograph. Kyiv: Pedagogical thought. 458 s. **13. Leongard E.I., Krasnova N.A, Pirozhnik N.T., Prudnikova M.S.** (2010). Inclusive education in different conditions of integration. *Inclusive education.* Issue 1. P.139-149. **14. Maltseva E.** (1915). On the issue of education and training of abnormal children abroad and in Russia. *Russian school.* № 4. S. 37. **15. Mironova S.P.** (2020). New Ukrainian school: features of the organization of the educational process of primary school students in inclusive classes. Ternopil: Aston. 176 s. **16. Migalush A.A.** (2009). Inclusive education and support of education and upbringing is the basis for integration into society of people with special needs. *Current issues of education and upbringing of people with special needs. Coll. Science. work.* № 6 (8). P.15-23. **17. Pakhomova N.G.** (2013). Integration as a leading trend in the development of society and education: historical and pedagogical aspect. *The origins of pedagogical skills.* Issue.11. Pp.250-254. **18. Ratner F.L., Yusupov A.Yu.** (2006). Integrated education of children with disabilities in a society of healthy children. Moscow: VLADOS, 112 s. **19. Svodina V.N.** (1998). Integrated education of preschoolers with hearing impairment. *Defectology.* № 6. P.38-41. **20. Sinyov V.M., Bondar V.I.** (2015). Educational integration of students with intellectual disabilities. Kyiv: NPU named after M.N. Dragomanova. 398s. **21. Dictionary of the Ukrainian language.** (1970–1980). USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics; for ed. IK Bilodida. Kyiv: Naukova Dumka, Vol. 4. P. 35. **22. Tarasun V.V.** (2000). Integration of children with special needs into the active life of society. *Defectology.* № 1. P.21-27. **23. Philosophical Encyclopedic Dictionary** (1983) / main ed. L.F. Ilyichev P.N. Fedoseev S.N. Kovalev V.G. Panov / Moscow: Soviet Encyclopedia, 210. **24. Spencer-Oatey, H. Dauber D.** (2019). What Is Integration and Why Is It Important for Internationalization? A Multidisciplinary Review. *Journal of Studies in International Education.* Vol 23, Issue 5, P.515–534 <https://doi.org/10.1177/1028315319842346>. **25. UNESCO** (1994). The Salamanca statement and framework for action on special needs education. World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June.

Received 12.09.2021

Accepted 12.10.2021